

دوزبانگی در خانواده: راهنمایی برای والدین

ادیت هاردینگ، فیلیپ رایلی، ترجمه ماندانا ارفع کبودوند. تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۸۸. ۱۹۷ صفحه.

رضا کلاتری^۱

۱. بررسی شکلی

کتاب *دوزبانگی در خانواده (راهنمایی برای والدین)* اثر ادیت هاردینگ و فیلیپ رایلی با ترجمه خانم ماندانا ارفع کبودوند در سه بخش تنظیم و در ۱۹۷ صفحه توسط مرکز نشر دانشگاهی چاپ شده است. بخش اول به بررسی مسائل زبان‌آموزی می‌پردازد و در ۵ فصل با موضوعات کودک و زبان، تعریف دوزبانگی، مسائل دوزبانگی، پیشرفت کودک دوزبانه و مسائل تأثیرگذار در تصمیم‌گیری در خصوص تربیت کودکان دوزبانه تنظیم شده است. در بخش دوم، مطالعات موردی و الگوی‌های مختلف دوزبانگی خانواده‌ها مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است و در نهایت در بخش سوم اطلاعاتی در خصوص راهنمای ارجاعی در خصوص دوزبانگی بر اساس مواردی که بر اساس حروف الفبا تنظیم شده‌اند، ارائه می‌دهد. با توجه به اینکه این کتاب ترجمه است، نقد و بررسی آن در دو محور شامل تحلیل و ارزیابی محتوایی متن و نقد و بررسی نحوه ترجمه ارائه خواهد شد. با توجه به ترجمه بودن کتاب رعایت اصول ارجاع دهی مربوط به متن اصلی است که رعایت لازم صورت گرفته است. متن فارسی از ویرایش خوبی برخوردار است و روان ترجمه شده است.

۲. بررسی محتوایی

فصل اول کتاب به موضوع کودک و زبان می‌پردازد و ایجاد رابطه، تبادل اطلاعات و اندیشیدن را از عوامل استفاده کودک از زبان ذکر می‌کند. در ادامه به تفاوت زبان و نوشتار و گفتار و سطوح زبانی اشاره دارد و در نهایت با توضیح مختصری از نحوه اکتساب زبان از منظر ساختارگرایان و نقش‌گرایان فصل اول پایان می‌یابد. مطالب ارائه شده در این فصل به زبان ساده و منظم و منطقی بیان شده است، اما

۱. دکترای آموزش زبان‌شناس انگلیسی، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

هیچ کدام از موضوعات به تفصیل و به صورت علمی و مشتمل بر بیان نظریه، توضیح و تشریح، آوردن مثال و جزئیات و حتی آمار، و ارائه نتایج تحقیقات انجام یافته و در نهایت نتیجه گیری بیان نشده‌اند. ضمن اینکه مطالب به صورت عملی و تجربی هم بیان نشده است. بنابراین، خانواده‌ای که تصمیم به دوزبانه کردن فرزندشان دارند راهکارهای عملی را از این بخش کتاب اخذ نمی‌کنند.

فصل دوم و سوم در خصوص تعریف دوزبانگی و مسائل پیرامون آن است. تعاریفی که از دوزبانگی ارائه می‌گردد قدیمی بوده و مقداری ساده‌انگارانه است و جمع‌بندی مناسبی هم در نهایت از تعریف دوزبانگی ارائه نشده است. اصولاً در کتب جدید دوزبانگی تلاش برای ارائه تعریفی واحد از دوزبانگی مدنظر نیست، بلکه سعی می‌شود با تشریح موضوع دوزبانگی و بیان نمونه‌ها دیدگاه مورد نظر در مورد دوزبانگی بیان شود. در آخر فصل دوم به هویت ملی و وضعیت دوزبانگی پرداخت شده است که بسیار ناقص و تنها به بیان یک نمونه از فرانسه اکتفا شده است. البته تقسیم‌بندی و نمونه‌هایی که از ملل یک‌زبانه، دوزبانه و چندزبانه ارائه می‌دهد اطلاعات مفیدی است. هرچند به مشکلات و مسائل دوزبانه‌ها که در مهارت خواندن و نوشتن با آن مواجه هستند باز اشاره‌ای نشده است.

فصل چهارم به تفاوت‌ها و شباهت‌های نحوه اکتساب زبان در یک‌زبانه‌ها و دوزبانه‌ها می‌پردازد اما باز موضوع بدون اشاره به مستندات ادامه پیدا می‌کند. البته در بحث هوش و دوزبانگی نتایج پژوهش‌ها به خوبی بررسی، تحلیل و جمع‌بندی می‌شود. فصل پنجم راهکارهای عملی بهتری ارائه می‌دهد. در بخش دوم و سوم نیز مطالب به صورت عملی‌تر پیش می‌رود.

۳. ارزیابی تفصیلی

ترجمه فوق کار بسیار ارزشمندی است و خوشبختانه به نظر می‌رسد مترجم تسلط خوبی به موضوع و زبان مبدأ و مخصوصاً مقصد پیدا کرده است. در عین حال تا آنجا که امکان بررسی متن اصلی (وبرایش دوم) و ترجمه وجود داشت، بخش‌هایی از ترجمه با متن اصلی تطبیق داده شد. چند ایراد ترجمه‌ای عبارت است از:

- در برخی موارد از ترجمه قسمت‌هایی از بندها اجتناب شده است. البته مترجم در مقدمه کتاب به این موضوع اشاره کرده است. اما قطعاً ترجمه این بخش‌ها به فهم بیشتر آن موضوع منجر می‌شد. در ذیل به دو نمونه اشاره می‌شود:

✓ در صفحه ۷ بند دوم ترجمه نشده است. پاراگرافی که به همراه یک مثال بود و می‌توانست درک جمله آخر را آسان‌تر کند. مثالی که نشان می‌دهد مادر با اینکه احتمالاً ساختار جمله

فرزندش را نمی‌داند اما لازم است از طریق توائش ارتباطی منظور و مفهوم جمله ناقص فرزندش را درک کند... .

✓ در صفحه ۱۳ باز آخرین بند قسمت اول ترجمه نشده است. شاید مترجم به اصطلاح more than a pinch of salt که به مفهوم احتیاط بیشتر کردن است دقت نکرده است... .

- مترجم سعی کرده است در ترجمه کلمات عمومی از اصطلاحات رایج زبان فارسی استفاده کند و این به روانی متن کمک خوبی کرده است، البته در جاهایی این روانی به هم خورده و نیازمند بازنگری است. به عنوان نمونه در صفحه ۸ کلمه "lift"، «آسان‌بر» ترجمه شده است. با این اینکه این یک کلمه فارسی است اما از لحاظ پدیدارشناسی در سطح جامعه از این کلمه استفاده نمی‌شود. بهتر بود بعد از آسان‌بر در داخل کروشه کلمه آسانسور هم نوشته شود تا خواننده در برخورد با کلمه آسان‌بر به جای آسانسور دچار شوک نشود!

- در ترجمه اصطلاحات باز مترجم سعی کرده است از اصطلاحات فارسی استفاده کند با وجود اینکه در کاربرد برخی اصطلاحات بین متخصصان هنوز فهم مشترکی به وجود نیامده است. اما انتظار این است مترجم با ظرافت بیشتری به ترجمه اصطلاحات بپردازد. در این قسمت به ذکر نمونه‌هایی بسنده می‌شود:

✓ مترجم در صفحه ۱۲ به جای عبارت "Lateral Thinking" از «گریزان‌دیشی» استفاده کرده که زیاد جالب نیست. یا به جای اصطلاح "Diglossia" واژه «چندزبان‌دانی» را به کار برده است در حالی که «چندزبان‌گونی» اصطلاح بهتری است. در همان صفحه به نظر «گونه پایین» بهتر از «گونه پست» برای معادل "low form" باشد. باز در همان صفحه با توجه به بافت متن کلمه «زشت» بهتر از کلمه «مستهجن» است.

✓ در صفحه ۸ معادل "Monolingual" و "Bilingual" به ترتیب «یک‌زبانگان» و «دو‌زبانگان» لحاظ شده است. بهتر است مانند بقیه موارد از اصطلاحات رایج «تک‌زبان‌ها» و «دو‌زبان‌ها» استفاده شود.

✓ در آخر کتاب نمایه ارائه نشده است. بهتر بود معادل اصطلاحات انگلیسی در نمایه درج شود تا منبعی شود برای کسانی که در این خصوص پژوهش یا ترجمه انجام می‌دهند.

۴. ارزشیابی کلی و پیشنهادها

اصلی‌ترین موضوع در مورد این کتاب مربوط به تاریخ انتشار متن اصلی است. کتاب در سال ۱۹۸۶ چاپ شده است، در حالی که در دهه اول ۲۰۰۰ میلادی کتاب‌های بسیار غنی در حوزه دوزبانگی تدوین

شده‌اند. دومین نکته در خصوص این کتاب مربوط به نحوهٔ ارائهٔ محتوای آن است. نویسنده در این کتاب سعی کرده است یک متن محض علمی ارائه ندهد تا خوانندگان معمولی هم از مطالب آن استفاده کنند. این موضوع از ارزش آن کاسته است. به جهت اینکه مطالب آن نه کاملاً علمی هستند تا هر یادداشتی به منابع ارجاع داده شود و دانشجویان بتوانند به آن استناد کنند (به عنوان مثال نویسنده در صفحه ۶۷ (کتاب ترجمه) به نتایج یک پژوهش در خصوص پیشرفت زبانی تک‌زبانها و دوزبانها اشاره می‌کند. اما سریع در بند بعدی به غیر قابل اعتماد بودن نتایج آن اذعان می‌کند!) و نه آن قدر عملی و تجربی نوشته شده که خانواده‌ها قادر باشند راهکارهای عملی خود را از آن دریافت کنند.

البته با وجود جامع نبودن این کتاب و مطالب و نواقصی که در بالا بیان شد جمع‌بندی نهایی من چاپ مجدد آن است. برای اینکه اولاً محتوای کتاب مخصوصاً در بخش دوم مربوط به مطالعات موردی (۱۶ مطالعه موردی) و ارائه الگوهای دوزبانگی از وضعیت خانواده‌ها مفید و ارزشمند هستند. هر چند خانواده‌ها ممکن است در عمل نتوانند این الگوها و استراتژی‌ها را در وضعیت دوزبانگی خود اعمال کنند. دوماً با توجه به فقدان ادبیات در حوزه دوزبانگی این کتاب ترجمه شده می‌تواند بخش کوچکی از این ادبیات را فراهم نماید. در عین حال کتاب روان و منطقی ترجمه شده است و برای جوامع چند فرهنگی و چندزبانی و دانشجویان اثربخشی خوبی می‌تواند داشته باشد.